

розвитку мистецтва та творчістю мистців з різних міст і країн набагато ширше коло глядачів. Це дало б можливість встановити зворотний зв'язок між художниками та глядачами, а також вивчити смаки жителів щодо арт-об'єктів у міському просторі.

Важливим є запровадження різного роду курсів лекцій, семінарів, майстер-класів по роботі з міським простором, проведення науково-практичних конференцій. Враховуючи спектр проблем, присутніх сьогодні в урбаністичних арт-практиках, важливо залучати до їх обговорення як професіоналів – скульпторів, художників і архітекторів, – так і фахівців з урбаністики, культурології, мистецтвознавства, соціології, арт-менеджменту. Такий комплексний, професійний підхід дасть змогу ефективніше залучати громаду та ініціювати підтримку новітніх урбаністичних арт-практик різними громадськими ініціативами.

Викладений матеріал дає підстави стверджувати, що як традиційне, так і актуальне мистецтво в міському просторі в західноукраїнському регіоні поступово робить кроки до запровадження світових мистецьких тенденцій. Виявлена за останні роки динаміка створює сприятливі передумови для його подальшого розвитку, оскільки це важлива складова ідентичності та культурного бренду міста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венгринюк Л. Я. Політика пам'яті в сучасній Україні: поняття, характеристики, прояви на регіональному рівні / Л. Я. Венгринюк // Панорама політологічних студій. – 2012. – Вип. 9. – С. 33-40.
2. Гоголь Х. Чи вдасться впорядкувати у Львові процедуру засмічення міста? / Х. Гоголь // Новий погляд. – 26.11.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pohlyad.com/lvivnews/n/29903>
3. Зерній Ю. Державна політика пам'яті в Україні: становлення та сучасний стан / Ю. Зерній // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3(8). – С. 42-50.
4. Історія українського мистецтва у 5 т. НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К., 2007. – Т. 5: Мистецтво ХХ століття. – С. 820.
5. Попова П. И. Современная жанровая городская скульптура Санкт-Петербурга: истоки, тенденции, перспективы развития // П. И. Попова. Труды Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. – Том 192, 2012. – С. 144-145.
6. Расевич В. Українізація міста / В. Расевич. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/cshowList.do?vasil_rasevich&tagId=51194
7. У Львові оголосили конкурс проєктів із вшанування пам'яті героїв Майдану. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?u_lvovi_ogolosili_konkurs_proektiv_iz_vshanuvannya_pamyati_geroyiv_maydanu&objectId=1331312
8. Чепелик О. Суспільне замовлення для урбаністичних просторів / О. Чепелик // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: Зб. наук. пр. з мистецтвознавства, архітектурознавства і культурології. – К.: ІПСМ АМУ, 2009. – Вип. 6. – С. 430-445.

УДК 72.012.6

Борис СЛАЖНЄВ,

*аспірант кафедри теорії історії архітектури та синтезу мистецтв,
Національна академія
образотворчого мистецтва і архітектури,
м. Київ, Україна*

ПЛАСТИКА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ ВИЗНАЧНИК ЯКОСТІ ЖИТЛА

Слажнев Б. Б. Пластика як пріоритетний визначник якості житла. У статті розглядаються поняття архітектурної форми та архітектурної пластики. Проаналізовано ступінь вивченості проблематики. Ревізовано традиційні та доповнено нові засоби та засади організації архітектурної пластики.

Ключові слова: архітектурна форма, архітектурна пластика, композиція, структура.

Слажнев Б. Б. Пластика как приоритетный определитель качества жилья. В статье рассматриваются понятия архитектурной формы и архитектурной пластики. Проанализирована степень изученности проблематики. Ревизованы традиционные и дополнены новые средства и основы организации архитектурной пластики.

Ключевые слова: архитектурная форма, архитектурная пластика, композиция, структура.

Slazhnev B. Plastic as a priority determinant of the quality of housing. The article discusses the concept of architectural form and architectural sculpture. It analyzes the degree of scrutiny of the problems. Audited and supplemented by traditional means and new bases of the organization of architectural sculpture. Architectural plastic like degree of quality of residential building. Considered the concepts of architectural form and architectural plastic.

Keywords: architectural form, architectural plastic, composition, structure.

Постановка проблеми. Темпи розвитку житлової архітектури значно випереджають теоретичну базу в цій галузі, що обумовило ряд питань, серед яких тенденції вирішення зовнішнього вигляду, раціональність, композиційна упорядкованість, доцільність вирішення його зовнішнього вигляду. Під поняттям *пластика* завжди розумілось певне скульптурне вираження в матеріалі. Насправді, це значно глибше питання, зокрема, якщо воно стосується поняття «архітектурна пластика». На сьогодні з'явилися нові підходи та засоби пластичного вирішення зовнішнього вигляду висотного житла. На моделювання пластики впливають різні фактори, зумовлені конструкцією, функцією, середовищем. Усі ці фактори, підходи до вирішення зовнішнього вигляду житла та їх взаємозв'язок й визначають глибину поняття «архітектурна пластика».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Безпосередньо питаннями архітектурної пластики займались небагато архітекторів-практиків, теоретиків архітектури, мистецтвознавців, зокрема, можемо виділити роботу О. Тица, О. Воробійової [11], в якій досліджується структура архітектурної пластики, її зв'язок з різними стилями в архітектурі. Також треба відзначити роботу Г. Сомова [9], в якій розглянута проблема пластичного вирішення багатопверхового житла в масовому будівництві.

Історичні аспекти зміни форми архітектури щодо соціально-економічних факторів досліджували: І. Лежава, А. Раппапорт, А. Іконников, Р. Арнхейм, К. Зигель, А. Кучмар.

Вплив розвитку методології проектування і технології будівництва на архітектурну пластику висвітлено в роботах: Г. Сомова, І. Іванова, А. Габричевського, О. Тица, О. Воробійової, А. Брінкмана.

Питання зовнішнього вигляду житла досліджували: Г. Сомов, Н. Кордо, І. Жолтовський, В. Кацин, Б. Мержанов, Н. Козлова, І. Конторович, Н. Трубнікова, О. Іванова, В. Король. Розглядом фасадів архітектури займалися: А. Никифоров, С. Ситар, О. Сидорова, С. Якхінд, Л. Холопова, Г. Зайцева.

Таким чином, наявний аналіз літературних джерел дає підстави зробити висновок, що швидкі темпи розвитку технологій, збільшення висотності житлової архітектури, відхід від типізації будівельних елементів на сьогодні демонструють, що архітектурна теорія системно не охоплює цілу низку питань, безпосередньо пов'язаних з проблемою вирішення пластики житлових висотних споруд сучасного міського середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стосовно дослідження пластичних особливостей поверхні житлових будинків насамперед дамо визначення таким базовим поняттям, як архітектурна форма та, власне, архітектурна пластика.

Почнемо з архітектурної форми. У небагатьох роботах, що її досліджують, вона називається або поняттям, або категорією. Для більш детального розгляду встановимо між ними термінологічну різницю. В роботі О. Раппапорта, Г. Сомова «Форма в архітектурі: проблеми теорії та методології» [6] категорія характеризується застосуванням у бага-

тьох сферах творчості: живописі, скульптурі, машинобудуванні і т. п., а поняття, зокрема, «архітектурна форма» має вузький предметний сенс, зумовлений специфікою, яка визначається складністю архітектури. У даній статті ми обмежимося поняттям «архітектурна форма».

Поняття «архітектурна форма» на стадії становлення теоретичних засад зодчества містило в собі загальне уявлення про зовнішній вигляд споруди та асоціювалося з простими геометричними фігурами, такими як: піраміда, паралелепіпед, циліндр, трикутник. Більш складний та системний підхід до розуміння форми спостерігається в античній архітектурі. Пізніше, в період Відродження, відбулося переосмислення ордерної системи та її закономірностей, інтеграція їх у тогочасну архітектуру.

Зі зміною стильових напрямів поняття «архітектурна форма» також змінювалось, набуваючи нових значень. Наприклад, у період панування класицизму архітектурними формами називались елементи системи класичного ордеру, але поступово дослідження архітектурних форм різних епох виділилися в окрему дисципліну – «історію архітектурних форм».

Докладно характеризується підхід до формулювання поняття «архітектурна форма» в «Енциклопедичному словнику» Брокгауза і Ефрона: внаслідок загального розповсюдження та постійного використання «Європейської архітектури». Вивчення архітектури починається в наш час з вивчення форм італійського Відродження, котре слугувало його головною основою, причому вивчають спочатку колони, їх пропорції, форми та різні поєднані з ними архітектурні частини, або так звану «Теорію архітектурних ордерів»; потім розглядаються різні частини фасадів, як, наприклад, вікна, двері, карнизи і т. п., що складає «Теорію архітектурних форм». Наостанок, ознайомившись детально з формами італійського Відродження, переходять до розгляду форм інших стилів або так званої «Історії архітектури» [2:276].

Такий підхід зумовлювався професійною культурою, яка формувалася на класичних роботах у галузі архітектури, котрі включали трактати, починаючи з Вітрувія і закінчуючи М. Султановим та І. Михайловським, де архітектурна форма розглядалась як нормативна система, що складалась зі зразків пропорцій та історії їх появи, в працях були представлені індивідуальні форми, які належали конкретним будівлям і певним авторам.

Внаслідок еволюції проектної практики і будівництва житлової архітектури в період 1920-х рр., з арсеналу засобів пластики поступово витискаються ордерні конструктивні і оздоблювальні елементи. Набувають поширення узагальнені форми, які відповідають функціональному каркасу будівлі. Як бачимо, до ХХ ст. при описанні архітектурної форми розглядаються окремі її елементи та їх взаємозв'язки.

З розвитком архітектури ХХ ст. виник новий підхід до трактування архітектурної форми. З цього часу історичні архітектурні форми відносились до

галузі історії архітектури, матеріальної культури та етнографії.

Підхід, що з'явився на початку ХХ ст., розглядав більш загальні частини будівлі та їх форму, такі як: стіни, віконні прорізи, сходи і подібні до них елементи, але саме поняття «архітектурна форма» переходить з дослідження матеріальних особливостей у площину аналізу властивостей форм: геометричний вид, величина тощо.

У кінці ХХ ст. в архітектурній теорії можемо виділити декілька основних трактувань архітектурної форми.

А. Іконников у своїй роботі «Функція, форма, образ в архітектурі» [3] розглядає форму архітектурного об'єкта «як спосіб його організації та спосіб існування в контекстах середовища та культури». Форма виступає як «матеріальне втілення інформації, вагомої для практичної діяльності та духовного життя людей, як носій естетичних цінностей та ідейно-художнього змісту твору архітектури. Вона невід'ємна від матеріально-технічної основи об'єкта, але спрямована на людину» [3:12].

Г. Лебедева повертається до категоріального визначення форми та пише: «Категоріальна пара «форма-зміст», як відомо, ставить у відповідність формі – незмінній якості об'єкта – зміст як змінну в часі характеристику кожного визначеного етапу еволюційних (матеріальних або духовних) процесів, у котрих даний об'єкт бере участь» [5:64].

А. Бреславець пише: «На відміну від структури, що являє собою ідеальний об'єкт, форма являє собою конкретно обмежену частину простору шляхом послідовної матеріалізації елементів структури» [1:76].

На нашу думку, найбільш докладне визначення архітектурної форми дав А. Іконников у своїй роботі «Функція, форма, образ в архітектурі» [3].

Узагальнюючи матеріал, погодимося з Г. Сомовим та О. Раппапортом, які в своїй роботі [6:65] виділили три основні контексти архітектурної форми, а саме: історичний та етнографічний, критичний та теоретичний.

В історичному та етнографічному контексті розглядається архітектурна форма та її взаємозв'язок з різними факторами та умовами її існування – культурними, природними, технічними.

Критичному контексту притаманний аналіз форми з точки зору різних умов: художніх, утилітарних, типологічних, конструктивних.

Теоретичний визначається аналізом властивостей архітектурної форми, дослідженням їх особливостей та взаємозв'язків.

Загалом на сьогодні визначення «архітектурна форма», згідно з роботою «Форма в архітектурі: Проблеми теорії та методології» [6:71], має включати три складові: морфологічну, символічну та феноменологічну.

У свою чергу морфологічну, символічну, феноменологічну сутність для більш детального аналізу ми поділили на тематичні блоки: матеріально-культурний, матеріально-практичний, духовний, художній. Ми виділили такі блоки, оскільки пого-

джуємося з твердженням А. Іконникова [3], що архітектура має включати матеріально-культурну, духовну та художню складову. Матеріально-практичний блок доданий нами як засіб розкриття зв'язку форми та функції.

Розглянувши існуючі трактування визначення архітектурної форми, відзначимо, що вони не розкривають взаємозв'язок форми з громадськістю та окремою людиною, мають нецілісний характер, оскільки спрямовані на розділення форми на складові частини з подальшим їх дослідженням. Тому ми пропонуємо своє трактування поняття «архітектурна форма», яке не претендує на завершеність, але представлено лише як можливий напрям для подальшого дослідження. Ми розглядаємо архітектурну форму як «матеріально-просторовий код». Першими, хто почав розглядати поняття архітектури як «просторового» мистецтва, були філософи-просвітники Г. Лессінг та Д. Дідро. На межі ХХ ст. вводиться визначення архітектури як мистецтва «формування простору».

Таке визначення може об'єднати та узагальнити вже існуючі знання і включити до визначення опис взаємозв'язків архітектурної форми з людиною та громадськістю загалом. Оскільки саме поняття «код» має на увазі створення структури, спрямованої на подальше зчитування, в даному випадку маємо архітектуру як матеріально-просторовий код, який є носієм інформації, що зчитується людиною.

Отже, розділимо архітектурну форму на дві ключові складові – зміст та реалізацію. Дуалістичність сутності архітектурної форми розглядається як у теоретичних працях з архітектури, так і в філософських, прикладом є робота Г. Лебедевої [5].

Як уже зазначалося, архітектурна форма має включати три складові: морфологічну, символічну, естетичну; ми віднесли їх до змісту архітектурної форми.

Другою складовою архітектурної форми є реалізація. Реалізація архітектурної форми відбувається через композицію, що обумовлює закони формотворення.

Г. Сомов розділяє композицію на об'ємно-просторову та пластику, він описує об'ємно-просторову композицію як таку, «що визначається загальним функціонально-планувальним вирішенням, вона пов'язана з організацією транспортно-пішохідних зв'язків та системою просторового розміщення об'єктів культурно-побутового обслуговування» [9:8].

Пластика як композиція, «спрямована на візуальне сприйняття об'єкта, безпосередньо пов'язана з функціонально-планувальним вирішенням будівлі та конструктивно-технологічними вирішеннями різних фасадних вузлів». Ми не погоджуємося з таким підходом, оскільки пластика є загальним законом, що описує форму. О. Тіц та О. Воробйова відносять об'ємно-просторову композицію до складової частини пластики. Ми погоджуємося з такою позицією та використовуємо в класифікації архітектурної пластики.

Треба зазначити, що, як і форма, пластика може бути як категорією, так і поняттям. У даній роботі ми розглядаємо поняття «архітектурна пластика».

Інший підхід до розуміння архітектурної пластики демонструється В. Тимофієнком. Він характеризує її як рельєфність, об'ємний вираз форми, художньо проробленої згідно зі змістом і структурою споруди. Окремо дослідник виділяє пластичність – естетичну виразність ліплення об'ємної форми архітектурних творів [10]. Утім, таке трактування не охоплює всіх аспектів пластики будівлі. Глибше визначення архітектурної пластики дали О. Тиц та О. Воробйова. Під поняттям «пластика» вони розуміють сукупність усіх пластичних засобів, що формують простір, беруть участь у створенні художнього образу твору та розкритті його ідейного змісту [11]. Та треба доповнити, що визначення пластики не тільки охоплює сукупність усіх пластичних засобів, а й розглядає вплив одних елементів пластики на інші, розкриває властивості окремих архітектурних елементів як частини загальної архітектурної форми. У своїй роботі О. Тиц та О. Воробйова виділяють пластику об'єму та поверхні.

Пластика об'єму з метою аналізу ділиться на функціонально-конструктивну, художньо-тектонічну та декоративно-символічну. Пластика поверхні – на структурну, орнаментальну та тематичну. Розглядаючи сучасні тенденції розвитку архітектури, ми виділили ще один вид пластики – пластику оболонки.

Пластика оболонки – сукупність всіх пластичних засобів, формоутворення яких підпорядковується в більшій мірі образному та художньому задуму автора.

Пластика об'єму характеризується охопленням значного обсягу матеріальної структури будівлі, починаючи від пластики, зумовленої конструктивними елементами, до пластики декоративної. Будучи відображенням стилів, а саме їх циклічного розвитку, пластика об'єму формується на межі функціонально-конструктивної раціональності та естетичного осмислення.

Функціонально-конструктивна пластика об'єму втілюється в елементах, що забезпечують вираження функції в конструктивній структурі. Прикладом можуть слугувати балкони, лоджії, тераси, арки, стіни, балки, колони. Художньо-тектонічна пластика об'єму виражається в художньому осмисленні конструктивно-просторової структури, підкресленні композиційними засобами конструктивної сутності архітектурних елементів. Декоративно-символічна пластика спрямована на створення сильного художнього враження за рахунок ефектних форм, використання символів, елементів стилю. Пластика поверхні доповнює та уточнює ідею будівлі. Виражається в пластичній проробці поверхонь.

До структурної пластики поверхні належать архітектурні елементи, що підкреслюють внутрішню структуру об'єму будинку, такі як пілястри, лопатки, обрамовування прорізів, пояски та подібні до них елементи.

Орнаментальна пластика – це засіб доповнення композиції будівлі за рахунок тематичних візерунків. Ритм та метр виступають головним засобом створення орнаментальної композиції, підпорядкованої загальній структурі будівлі. Орнаментальна пластика доповнює та підсилює структурну, розкриваючи її особливості, розміщуючись у найбільш композиційно обґрунтованих місцях.

О. Тиц у своїй роботі [11] включає до тематичної пластики сюжетні та символічні рельєфи. Ми пропонуємо узагальнити цей вид пластики поверхні та включити до неї всі види скульптурного втілення архітектурної ідеї, такі як об'ємна скульптура, барельєф, горельєф, контррельєф.

Таким чином, запропонована класифікація розкриває як властивості матеріальної структури будинку, так й інформаційний зміст, що несе в собі архітектуру.

Об'єм житлового будинку розглядається з точки зору двох структурних рівнів, які досліджують його складові, а саме: «архітектурна форма» та «архітектурна пластика». На сьогодні виділилося три рівні дослідження архітектурної форми: історичний та етнографічний, критичний та теоретичний. Архітектурна пластика описується за допомогою пластики об'єму, пластики поверхні та пластики оболонки.

Висновки та перспективи. Отримані результати можуть бути використати при написанні наукових робіт, при підготовці завдань на проектування, при розробці проектів житлової архітектури. Результати дослідження в цілому мають практичну цінність як для проектних робіт, так і для теоретичних, а також для навчального процесу в архітектурних навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вопросы формообразования в современной архитектуре. – К., 1983.
2. Энциклопедический словарь Брокгауза-Эфрона. – СПб., 1890. – Т. 4.
3. Иконников А. В. Функция, форма, образ в архитектуре. – М.: Стройиздат, 1986.
4. Кринский В., Ламцов И., Туркус М. Элементы архитектурно-пространственной композиции. – М., 1968.
5. Лебедева Г. С. Принципы формообразования в классической архитектурной традиции // Проблемы формы в архитектуре. – М., 1985.
6. Раппапорт А. Г., Сомов Г. Ю. Форма в архитектуре: Проблемы теории и методологии. – М.: Стройиздат, 1990.
7. Репин Ю. Г. Архитектура жилища. – К., 2003.
8. Соколов А. М. Основные понятия архитектурного проектирования. – Л., 1976.
9. Сомов Г. Ю. Пластика архитектурных форм в массовом строительстве. – М., 1986.
10. Тимофієнко В. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття. – К.: Головкивархітектура, 2002.
11. Тиц А. А., Воробьева Е. В. Пластический язык архитектуры. – М.: Стройиздат, 1986.